

ȘTEFAN MANCIULEA, PREOCUPĂRI DE GEOPOLITICĂ ȘI DEMOGRAFIE LA GRANIȚA DE VEST A ȚĂRII

*Prof. CORNEL GH. RESIGA, Colegiul Național „Avram Iancu”, Câmpeni
Prof. NICOLAE VEREȘ, Școala Generală „Avram Iancu”, Abrud*

Intervenția se vrea o succintă prezentare și comentare a lucrării „Granița de Vest” apărută într-o primă variantă în revista „Blajul”, în anii 1934-1935. Reeditarea ei a avut loc în anul 1994, la Editura „Gutinel” din Baia Mare. Lucrarea a fost premiată de Academia Română. Nu știm din ce motive autorul, Ștefan Manciulea, nu a elaborat și o obișnuită prefață, din care am fi putut afla unele detalii importante despre motivația acestei lucrări și modul cum a conceput subiectul. Ca și carte, lucrarea apare în anul 1936, la Blaj, la Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, spre sfârșitul perioadei interbelice, una din cele mai frământate din trecutul nostru istoric, când hotarele României erau puternic și insistent contestate de forțele fascisto-revizioniste ale unor state europene, frustrate de pierderea primului război mondial.

Mai ales zonele vestice și nord-vestice ale țării erau amenințate de forțele revanșarde din Ungaria, care desfășurau pe plan extern o campanie vastă în acest sens, susținând contrar adevărului istoric, necesitatea revizuirii frontierelor cu România și retrocedarea către Ungaria a unei părți din vestul și nord-vestul țării (părțile cele mai vizate erau cele cu orașele Arad, Oradea, Carei și Satu Mare).

Acesta a fost motivul pentru care Ștefan Manciulea a elaborat lucrarea „Granița de Vest”, folosind mai ales surse bibliografice și documentare maghiare și austriece, rezultând pe lângă un document de înaltă probitate științifică, mai ales un instrument de lucru pentru diplomații și oamenii politici

ai vremii, dar și pentru orice intelectual, care au fost chemați să își spună un punct de vedere autorizat în această importantă problemă.

Evenimentele de după apariția lucrării s-au succedat cu repeziciune:

- tratativele româno-ungare, de la Turnu Severin, din 16-24 august 1940;

- lucrările Conferinței de Pace de la Paris, din 1947, când României i se recunosc drepturile legitime asupra teritoriilor smulse prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940. Autorul dedică lucrarea „Memoriei lui George Vâlsan”.

Numele de Manciulea era și este rostit cu venerație, în „Mica Romă”, unde a profesat (pentru scurt timp) și locuit în ultima parte a vieții. Am avut onoarea să-l cunosc personal în toamna anului 1984 când un fost coleg de facultate, localnic din Blaj, m-a condus pe „Hulă”, acolo unde într-o casă modestă își trăia bătrânețele și amintirile Ștefan Manciulea, persecutat pe nedrept de regimul comunist. Viața și activitatea lui s-au derulat între satul Straja (de lângă Alba Iulia) unde și-a petrecut copilăria într-o familie de țărani, apoi liceul „Sfântul Vasile” și Academia Teologică din Blaj în anii premergători Marii Uniri din 1918. În 1921 devine licențiat în istorie și geografie a Universității din București (facultatea de litere și filozofie), apoi profesor la licee din Arad (1921-1928) și Blaj (1928-1940) unde participă și la organizarea Bibliotecii și Muzeului orașului Blaj. În 1941 este numit profesor la Facultatea de Științe, Secția Geografie, Catedra de State și Continente de

la Universitatea din Cluj.

În 1947 este îndepărtat de regimul comunist, cu drept de activitate numai „*la munca de jos cu brațele*”, ba mai mult, în anul 1951 este arestat și condamnat la închisoare pe motiv de „*apartenență la biserica greco-catolică română și publicarea de lucrări științifice ațâțătoare la ura rasială între naționalitățile conlocuitoare*” [printre lucrările vizate figurau: Granița de Vest (1936); Granița de apus a românilor din vechea Ungarie (1939); Așezările românești din Ungaria și Transilvania secolele XIV-XV (1941); Episcopia greco-catolică maghiară de Hajdudorogh și românii (1942)] – unele premiate de Academia Română, dar folosind ca surse bibliografice tocmai publicații maghiare, ele demonstrează vechimea și continuitatea românilor pe acest teritoriu cât și procesul de deznaționalizare la care au fost supuși.

Până la eliberarea din 1955, trece prin pușcăriile Jilava, Aiud, Baia Sprie și Caransebeș, în 1961 este condamnat din nou (de același tribunal) la alți cinci ani de închisoare pe care îi execută la Gherla și Dej, fiind eliberat prin decret în 1964.

Cu sănătatea subrezită abia este angajat ca îngrijitor de parc la Spitalul TBC din Blaj (mutat de comuniști în fosta clădire a Academiei Teologice greco-catolice unde a fost student și apoi profesor). Intrat în legendă încă din viață, datorită orizontului sau enciclopedist și a puterii sale de captarea a unui auditoriu avizat, care era în stare să-l asculte ore în șir, ajuns personaj de roman pentru că el este Ștefan Straja, alias Mihalcea din cartea lui Ion Brad, „Proces în recurs” (Editura Eminescu, București; 1988), Ștefan Manciuș s-a stins din viață la 90 de ani, lăsând în urmă o pildă de viață și o activitate științifică exemplară.

Lucrarea, care apare în anul 1936, face o analiză pe mai multe planuri a dovezilor geodemografice ca argumente ale existenței

graniței de vest a României.

În introducerea analizează *revizionismul ungiuresc și pretențiile lui teritoriale*, de după Tratatul de la Trianon (1920). Argumentele sunt fără patimă rezultând, chiar pe baza istoriografiei maghiare, și nu numai, că spațiul Câmpiei Tisei (Câmpia de Vest) a fost locuit de o populație de „valachi, olachi, vlachi” organizați în cnezate și voievodate, chiar înainte de venirea elementului maghiar în zona Tisei și Dunării.

În capitolul al doilea este prezentată *așezarea ungiurilor în Panonia și în Câmpia Tisei și vechimea românilor în aceste părți*. Arătând pe baza analizării surselor și documentelor istorice odiseea neamului nomad al ungiurilor: plecarea din Asia Centrală (830), așezarea temporară în nordul Mării Caspice, apoi la nord de Marea Neagră (Lebedias). Conform mărturiilor surselor maghiare (P. Hunfalvy – 1876, H. Marczali – 1895 etc.), triburile de nomazi ungiuri își aveau fiecare căpetenia lor, trăind în independență unul față de altul, ajutându-se abia atunci când era vorba de război de atac sau apărare. Se unesc apoi sub conducerea lui Arpad și, după peripeții, ajung în Ungaria de astăzi (probabil prin anul 896), provincia de odinioară Panonia, aici găsind comunități de slavi și români (vechimea noastră în Panonia, înainte de venirea ungiurilor o recunoaște și Anonimus, în Cronica lui, izvor istoric pe care și maghiarii îl recunosc ca autentic când vorbește despre ei, dar când este vorba de „*pastores Romanorum*” îi pun la îndoială autenticitatea informației istorice. Autorul consideră că stabilirea lor în acest ținut a fost ajutată și de către misionarii catolici, ungiurii primind creștinismul după anul 985, realizând o organizare bisericească și statală (de tip apusean-european) sub regii Ștefan cel Sfânt (997–1038) și Ladislau cel Sfânt (1077–1095), organizare ce era cu totul străină de viața seminomadă a ungiurilor care, treptat, s-au adaptat acestui stil de

viață. Expansiunea la est de Tisa, spre Munții Apuseni, începe abia după anul 1000 și spre Transilvania abia la sfârșitul secolului XII, teritorii locuite de elementul autohton românesc. Manciulea arată că documentele referitoare la viața statului unguresc după primirea creștinismului (mai puține din timpul arpadienilor și mult mai numeroase sub regii angevini), pomenesc despre prezența populației românești în șesul din stânga Tisei, dar mai ales la periferiile lui, unde-și avea organizația ei cnezală și voivodală cu teritorii bine definite și determinate de factori geografici. Acestea sunt prezentate în capitolele III, IV, V și VI, referitoare la: *Românii din Banat până la 1526; Românii din Crișana, Sătmar și Maramureș până la 1526; Românii din Carpații Cehoslovaciei, Moraviei, Silezia, Polonia, Croația și Slavonia în secolele XIV–XVI; Populația românească din Câmpia Tisei între anii 1526–1700.*

O analiză amănunțită o face în capitolul VII asupra *Infiltrărilor de populații străine în Banat până la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, unde scoate în evidență infiltrările sârbești, a coloniștilor germani, coloniștilor francezi (după 1752), coloniștilor italieni (după 1719), coloniști spanioli (după 1733), coloniști bulgari (după 1737), dar și populație originară din Oltenia și Muntenia (după 1640), coloniști unguri (după 1750). Constatând pe baza documentelor istorice că toate aceste roiri de populație venite în Banat, au întâlnit aici o populație autohtonă, pe români.

În capitolul VIII expune *Infiltrările de populații străine în Crișana și Maramureș în veacul al XVIII-lea*, reprezentate prin coloniști: slovaci (după 1800), germani (secolul XVIII), unguri (după 1700), rutenii (secolul XIII * secolul XVIII). Tot aici, pe baza surselor preponderent ungurești, arată că în ținutul de șes al Crișanei erau o serie de sate puternice de români, atestate de documente ale Curții de la Viena care a încercat să îi convertească la catolicism.

Un capitol amplu (IX) îl reprezintă *Deznaționalizarea elementului românesc din județele de la apusul țării în veacul al XIX-lea*. Autorul arată că veacul al XIX-lea prezintă pentru întreaga câmpie a Tisei, faze noi în legătură cu mișcările și raporturile dintre populația ungurească și celelalte neamuri. Statul (maghiar) dă acum semnalul luptei contra tuturor naționalităților. Acțiunile au început la periferia câmpiei, unde naționalitățile prezentau o slabă forță de rezistență față de tendința de deznaționalizare, apoi din aceste regiuni (Câmpiile Someșului, Crișurilor și Timișului) a pătruns, tot mai adânc înspre dealuri și munți. Autorul analizează în amănunțime mijloacele folosite de statul maghiar pentru a-și realiza acest plan, prin câteva acțiuni concertate:

- sistemul de colonizări cu etnici maghiari făcute în zonele de câmpie și chiar în Dealurile de Vest;

- maghiarizarea, prin școală și biserică, după 1867 (dualismul austro-ungar);

- denaturarea datelor statistice, obținute cu prilejul diferitelor recensăminte ale populației.

Autorul arată că recensămintele făcute de către Curtea de la Viena până în 1869, în ceea ce privește naționalitățile dau într-o mare măsură cifra lor exactă.

După această dată recensămintele au căutat să treacă sub denumirea de „unguri” pe toți cetățenii care declarau că vorbesc limba maghiară, indiferent de naționalitatea lor (Dr. Z. Rath –1899). Recenzorii unguri întrebau populația, nu care este „limba maternă” a individului, ci „limba vorbită de preferință”.

La prelucrarea statistică apoi, limba vorbită de preferință era înlocuită și trecută în rubrica limba maternă, așa că oficiul statistic maghiar, încerca să arate, că recensămintele sunt făcute având la bază criteriul limbii materne, și deci prezintă toată garanția de obiectivitate. Iată câteva date concrete comparative:

G recensământ austriac 1850	°	1869 - ungurii au sporit cu 52.000
G recensământ maghiar 1869	°	1880 – ungurii au sporit cu 302.000
G recensământ maghiar 1880	°	1890 – ungurii au sporit cu 294.000
G recensământ maghiar 1890	°	1900 – ungurii au sporit cu 437.000
G		

Autorul conchide că datele statistice din veacul al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor arată că statul maghiar era un mozaic de neamuri. Aceasta, pe baza datelor oferite de Dr. W. Stricker(1847, Frankfurt pe Mein) cu referire la Ungaria (fără Transilvania): unguri – 4.281.000; slavi –

4.010.000; slovaci – 2.200.000; germani – 986.000; români – 930.000; sârbi – 730.000; croați – 660.000; evrei – 250.000 etc. Falsificarea datelor statistice, autorul o dovedește comparând cifrele recensămintelor de la 1840 (imperiul austriac) și 1910 (după dualism) referitoare la populația Ungariei:

	1840	1910	Ritm de creștere
Unguri	4.812.759	10.050.575	+2,10 ori
Români	2.202.542	2.949.022	+1,34 ori
Slovaci	1.687.258	1.967.907	+1,17 ori
Germani	1.273.677	2.037.435	+1,60 ori
Croați	886.542	1.833.162	+2,07 ori
Sârbi	828.365	1.106.471	+1,36 ori
Alte naționalități	500.230	469.255	au scăzut
Evrei	244.035	–	???

Autorul remarcă faptul că după datele statistice de mai sus ungurii au înregistrat deci în intervalul de 70 de ani, o creștere de 2,09 ori pe când elementul românesc cel mai prolific din fosta Ungarie, realizând abia o creștere de 1,34 de ori. Se arată că tendința de mistificare a naționalităților apare și mai clar din compararea datelor referitoare la rubrica „naționalități” cu cea a „confesiunilor” și că după anul 1880, prin procedeele amintite, hotarul etnic românesc este împins dinspre câmpie, tot mai adânc înspre interiorul regiunii de dealuri și munți, unde românii formau mase compacte. Statisticienii și sociologii unguri, care s-au ocupat, în studiile lor cu problema raportului dintre naționalități, recunosc că după elementul unguresc (cu toate mijloacele de deznaționalizare și falsificarea datelor statistice) sporul cel mai mare îl înregistrează populația românească.

Un capitol special este dedicat de autor studiului demografic al principalelor orașe din vestul țării(Satu Mare, Careii-Mari, Oradea-Mare, Arad, Timișoara, Lugoj), care după statisticile maghiare aveau în majoritate absolută, o populație maghiară și care pe drept s-ar cuveni ca ele să fie cedate din nou acestui stat. Autorul arată că aproape toate centrele urbane mai mari ale fostei Ungarii au fost întemeiate de străini, păstrându-și acest caracter până la sf. sec. al XVIII-lea(Acsady I, Budapesta, 1886; Hunfalvy P., Budapesta, 1876). Buda și Pesta la 1740 erau aproape în întregime locuite de germani, care formau majoritatea populației și în următoarele centre: Szeged, Timișoara etc. Elementul maghiar până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, n-a fost în stare să alcătuiască majoritatea populației în nici un centru urban din fosta Ungarie(P. Hoitsy, Budapesta, 1902). Ex: Timișoara

avea în 1851 următoarea structură pe naționalități (I. Knezy, Timișoara, 1921): germani – 8.775, români – 3.807, unguri – 2.347, sârbi – 1.170, țigani – 179, greci – 39, italieni – 22, turci – 18, francezi – 1.

De aceea autorul spune că soarta acestor orașe nu poate fi socotită decât în legătură cu ținuturile din jurul lor, deoarece statul maghiar a căutat să creeze din centrele urbane, tot atâtea bastioane ale maghiarismului, care nu puteau fi cucerite de naționalități, ci din contră ele aveau rolul să asimileze și deznaționalizeze populații de altă limbă din satele hinterlandului lor. Cifrele recensământului de la 1910, cu tot caracterul lor tendențios, dovedesc limpede că populația județelor de la apusul țării era în majoritate românească, pe când cea a orașelor o formau ungarii.

Autorul arată că elementul românesc abia după război(n.n. primul război mondial) și-au putut cuceri un loc în aceste orașe. Procesul de românizare al acestor centre urbane s-au desăvârșit totuși foarte greu, fiindcă elementele maghiare și germane aveau o bună stare materială, superioară populației românești, apoi comerțul, meșteșugurile, industria, instituțiile financiare alcătuiau aproape în toate orașele din vestul țării, un bun de care dispunea doar elementul maghiar și german, ceea ce a contribuit și la păstrarea aspectului arhitectonic al acestor centre.

Capitolul XI este dedicat următoarelor concluzii:

-revizionismul maghiar nu are nici o bază istoric-etnică, deoarece actuale frontiere(din anii '30) dinspre nord-vest și vest, sunt fixate peste un teritoriu locuit de către elementul românesc mult înainte de venirea și așezarea ungarilor în Panonia și în stânga Tisei;

-maghiarii alcătuiau până în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea, un bloc unitar numai în centrul Câmpiei Tisei, iar

după 1880 începe opera puternică de deznaționalizare și maghiarizare, îndreptată contra tuturor etniilor din Ungaria;

-veacul al XIX-lea, prin administrație, biserică și școală, armată etc., a împins și ajutat la pătrunderea elementului maghiar dinspre interiorul câmpiei tot mai departe spre est, înghițând tot mai multe comunități românești;

-românii după recensământul din anul 1930, alcătuiau majorități absolute(>50%) în județele: Arad(60-70%), Bihor(60-70%), Sălaj(50-60%), Satu Mare(70-80%), Maramureș(50-60%), Caraș(60-70%), Severin(70-80%), iar ungurii aveau 20-30% în Bihor, 40-50% în Sălaj;

-orașele sunt alcătuirii(concentrări) artificiale străine, în masa populației românești; create tocmai în vederea deznaționalizării acesteia, ele ar trebui să reflecte structura hinterlandului lor, dominat de elementul autohton românesc.

Principalele merite ale acestei lucrări constau în următoarele:

1.Este scrisă cu competență și fără patimă, combătând cu argumente și dovezi clare afirmațiile „istoriografiei ungurești” care susțineau că noi românii n-am avea nici un drept istoric-etnic asupra Banatului, Crișanei, Maramureșului și Transilvaniei, deoarece am venit aici după sec. XII, în grupuri mici de păstori de undeva din peninsula Balcanică, fără a avea o cultură și civilizație.

2.A combătut prin argumente și dovezi clare teoriile revizioniste ungurești, legate de așezarea ungarilor în Panonia și despre vechimea românilor în Banat, Crișana, Sătmar, Maramureș, chiar Panonia de odinioară. Ca o concluzie a faptelor și dovezilor prezentate, Ștefan Manciulea preciza: „Panonia n-au aflat-o pustie și fără de populație, aici locuiau românii amestecați cu triburi slave”.

3.Lucrarea prezintă date certe despre

românii existenți încă în perioada secolelor XIV-XVI în Carpații Slovaciei, în Moravia, Silezia, Croația, în Câmpia Tisei. Prezintă în paralel infiltrările de populații străine în Banat, Crișana, Sătmăr, Maramureș.

4. Autorul nu s-a mulțumit doar cu însușirea unor fapte istorice legate de mișcările de populații, de colonizări în esență, ci abordează (fără prea multe detalii) procesul lent și de lungă durată al deznaționalizării românilor (și nu numai) prin politica dusă mai ales în perioada dualismului austro-ungar, dar și în scurta

valabilitate a Diktatului de la Viena pentru teritoriul Ardealului de Nord-Vest (colonizări maghiare, legi școlare discriminatorii, activitățile cultelor religioase etc.).

Valoarea științifică a lucrării este asigurată de vasta bibliografie folosită și indicată de autor ca sursă a demersului său științific. Notele cuprind numele unora dintre cei mai reprezentativi istorici, geografi români, o amplă bibliografie maghiară, dar și surse latine și germane. Numeroase hărți, schițe și statistici